

وږگي دوور و سـخت و قاقي وږگيان

وتووېږي تايېـ تي حـوتـ نامـي سيروان لـگـ وږگي بوواري
فلسفـ، سـعيد کاکي

کاو ان محـمـدپوورا

هـر واک خـي اـيـک لـ دانـيـشـتـنـ کـدا باسي کرد، "وختـ بـ يـکـم جار
چاوم بـ (مـژووي فلسفـي اتلـج) کـوتـ، بـاـست لـي تـقيم!!"،
نـم تـقان و ترسـي سـعيد کاکي وږگـ لـ نـسـتي بـکـمـي(ناخودگـ
جمعي) نووسـر و وږگـي کوردـو سـرچاو بـگـرتـ. واتـ تـقان و
دښـاوکـ لـ وږگـي کي "دوور و سـخت و قاقي" بـ ناوي وږگـي انـي
کوردي. وږگـ هـيچکـس نـکـي لـو نـکا کـ وږگـي انـي-نـويـش
وږگـي انـي دقي فلسفـي بـ کوردي- کارکي لـ ادا بـدر دژوارـ،
نـبووني بنکـ و داموودـزگـاي شياو، نـبووني
پشتيواني زانستي و پـگـيک و پـوـرک بـ وږگـي کـ پـشتي پـوـ
بـسـتـ تـنيا سووچـ لـم وږگـ دژوارـيـ.

سـعيد کاکي نـم وږگـي يـي تا ادا يـک برـو و بـ وتـي خـي واک
(مارکـپـلـ) نـم سـراوسـري کـمـاري جـيـهـاني فلسفـي بـ چـنـدين سا
پـواوـ، لـ گـانـوـشـدا گرـينـگـتـرين سـرچاوـي مـژووي فلسفـي بـ
دياري هـناوـ، يان باسـتر بـنـ، نـم سـفـري بـزماـني کوردي بـ
نـم گـاوـتـوـ، بـسـام نـ لـ زماـني خـيـو بـکـو لـ زماـني
فـيـلـسووفـ جـيـهـانيـکـانـوـ، واتـ بـ کوردي پـمـان دښـتـ:
فـيـلـسووفـ جـيـهـانيـکـان چـن باس لـ فلسفـي و چـمـکـکـاني دښـنـ.
نـم گـانـوـ و وږگـي انـي سـعيد کاکي لانـيکـم کـم لـ دښـاوکـي
دخـکـ کـم دـکـاتـو و نـم دـتـوانـين بـن سـرچاوـي کي سـرکـيمان
بـ کوردي لـ فلسفـي جـيـهـاني هـيـ و پـي دـخـش بين و بيکـيـنـ
پـگـيک بـ نووسـين و وږگـي انـي کـانـيـتر، پـوـرک بـ نـدـشـ و
بـرنامـکـاني دواتر و هـو بـدين پرسـياري تر لـ پـناو بـسازـکردني
جـيـهـانـکـي نوـ لـ کـمـگـاي کورديدا بـزـيـنـوـ.

سـعيد کاکي خـي کي يـک لـ گونـد خـشـکـاني شاري (سـقـز) و ماسـتـري
فلسفـي هـيـ. چـنـد سا واک مامـستـاي فلسفـي لـ زانکـکـاني
هـرـمـي کوردستان بوو و جگـ لـ وږگـي انـي دـ بـرگـي (مـژووي

فلسفای (اتلج)، چاند و رگهانیتری لاسر ئمانیل کانت،
 فلسفای ئخلاق و هروها فلسفای هاوچرخ هی. یکه ل
 تایبتمندییانی سید کاکی ماندوونناسی و برددوام
 بوونییت، ئووند "ماندوونناس" که ئگر ل نزدیکو بیناسی
 یان بت باس کا چن کار دکا، سرت سوو دمذت!، بام
 هرکزانی تووشی رسوو مان بوویت، خرا ب قسایکی نستق و
 بدم پککینزو، تندگکیی: "ل استیدا کار کردن وهای و
 ئم ل بیرمان چتو وکوات رسوو مانی ناوت". ب ناشنایی
 زیاتر لگه دخی گشتی و رگهانی دق فلسفای ب کوردی و
 هروها و رگهانیانی برزبان، وتووژکمان ل حوتنامای
 سیروان لگه ئم و رگهانی ساز کردو که دتوانن ل درژدا
 بیخوئو.

*مژوو و وتی و رگهانیان ب کوردی وک زربای چمک
 شنبیرییانی کورد، لاسر خان و سقامکی تایبت نبوو، وات
 خای و رگهانی ب ه و تکشانی تاککسی و، ب پشت بستن ب
 توانستانی تکییو، کاری و رگهانی کردوو. بای بزنزان
 های نبوونی وها وتکی سقامگیر و برددوام ل ناو کورد-دا
 دگتتوو سرحی؟

که مهک هکاری هیه، نه بوونی زانک و ناوهندی ئاکادیمیکی و
 بهگشتی نه بوونی زانسته مرئییهکانه. هنده بههای پنادرت.
 وهرگهانیان بیه بووه به ئیشکی تاکهکسی زربهی لقهکانی زانسته
 مرئییهکان بوونیان نییه تا خوئندکاری فهلسفه یان بووارهکانی
 دیکه پروهرده بکات. له واتیانی ئمه هشتا زانسته مرئییهکان له
 دایک نه بووه، زانک ش ناوهندک نییه مهعریفه بهرهم بهذت،
 سهیرکی زانکی که مبریح و ئکسفد و زانککانی دیکه بکه جگه
 لهوهی زربهی لقهکانی زانسته مرئییهکانیان هیه، ب خشیان
 دامودهزگای چاپ و باوکردنهوویان هیه و به بهردهوامی کاری
 لککینهوه دهکرت.

بیه زانک و ناوهندی باوکردنهوه و سیمینار و گفاری زانستی
 بههزیان هیه، ته مهنی هندک له گفارهکان سهدسای تپهاندوو!
 لایه نکی دیکهش ئازادییه، زانسته مرئییهکان پویستی به
 که مهگهی کی کراوه هیه، ب ئوهی مرقهکان سهربهستانه بیر
 بکه نهوه. ب نموونه سدهی هژده بهم دروشمهوه دهستیپکرد و ئستهش
 وتهیه کی مهزنه کهسکی وهکوو کانت وتبووی (بویره بیر بکهوه). هر
 بیه له نه بوونی ئم گرفتانهیه وهرگهانیان ده ب به کاری تاکهکسی و

هه‌وایی تا که که‌سی. ته نا نه‌ت ناوه‌ندی وه‌ها به‌ه‌زیش نییه وه‌رگه‌ه‌ه‌یه‌روه‌رده بکات.

*ئەگەر ئاۋىك لىم مەژوو چەچەك بەينەۋ، يەكەم ئەزمۇنەكانى
 ۋەرگەكانى دىقى فەلسەفى بە كوردى دىگاتەۋ كەي و زياتر لىسەر چ
 پاژەكى فەلسەفە ۋەستاۋ؟

کورد له بواری وەرگه‌ڕانی ده‌قی فه‌لسه‌فی، ئەزموونێکی ئەوتێکی نه‌بووه، چ‌ل سا‌ تێناپه‌ڕێت. له‌ ه‌فتاکانی زایینی د.حه‌مید ع‌زیز م‌ژووی فه‌لسه‌فه‌ی له‌ زمانی ئا‌مانیه‌وه‌ ک‌ردبوو به‌ کوردی و چ‌ه‌ند ت‌ک‌ستێکی فه‌لسه‌فی ک‌انتی ک‌ردووه‌ته‌وه‌ به‌ کوردی. له‌م د‌واییاندا د.حه‌مه‌د که‌م‌ ده‌ستی د‌ایه‌ وەرگه‌ڕانی ز‌ربه‌ی ده‌قه‌ فه‌لسه‌فیه‌کان به‌ زمانی کوردی. به‌‌ام ک‌ورد ئەزموونێکی ک‌رچوک‌ای له‌ بواری وەرگه‌ڕانی ده‌قه‌ فه‌لسه‌فیه‌کان ب‌ زمانی کوردی ه‌ه‌یه‌.

له لایه کی تریش و کمه دهق کراوه به کوردی و کوو میتافیزیکی ئه رسته، کمارى ئه فلاتوون، یان ک به ره مه کانی ئه فلاتوون له لایه ن ئاوات ئه حمهد سو ئتان له ئینگلیزییه وه کراوه. بوون و کاتی هایدیگهر، بوون و نه بووی سارتهر، فینه مینه ل جی جی هه گه، هه خنه ی عه قی په تی و کرد کی کانت له ئا مانیه وه له لایه ن س ران ه مه. هه وشتی سپینه زا له ئا مانیه وه له لایه ن شاه عوسمان جگه له وان ش، هه مید عه زیز کمه کاری ل زمانی ئا مانیه وه کردوو به کوردی. هه ند ک کاریش له زمانی یه نانییه وه کراوه به کوردی و جگه له مان ش له زمانی فه نسییه وه کار کراوه، د ل ز و ف ک کاریان کراوه به کوردی. له زمانی عه ره بییه وه به ل شاو م ژووی فه لسه فه و سه رچاوه ی عه ره بی له بواری فه لسه فه له م (۱۵) سا ه دا له هه ر می کوردستان کراون به کوردی. له بواری فیزی و زینده وه رناسی و ئا مانه گه وه کانی دونیا کاری نایاب ز ر کراون به کوردی، به ه ی ئو و ی ل هه ر می کوردستان سانس له سه ر کت ب نیه، وه رگ و نووسه ر ئازادن له نووسین و وه رگه انه کانیا ن.

[illegible]

بەردەوام لەسەر ئێمە زمان و ها کارکەرەت. ئێو خۆتان ئێمە باسە
چەن تاوتوو دەکەن؟

لە وەلامی ئەم پرسیارە باشتەر وایە لە ئەزموونی گەلانی دیکە
کە کۆهەر بگڕین. سەر دەمانێک ئەورووپییەکان بە زمانی لاتینی و
فەهەنسی دەیاننووسی، ئامانییەکان بە عەیبەیان دەزانی بە زمانی
خۆیان بنووسن. بەلام ئەوەی کە زمانی کوردی توانای وەرگێڕانی دەقە
فەلسەفییەکانی نییە، زیاتر خۆ دەربازکردن لە بەرپرسیارییە لە
ئاستی زمانی کوردی. تەمەنی و خۆ دزینەووە لە کاری وەرگێڕان وەهای
کردوو بە زمانی کوردی توانای نییە. زمان دەسکردی مرەقە، زمانی
هەها و کامە بوونی نییە.

زمان بە بیرکردنەوێ بەردەوام گەشە دەکات. زمانێک کە جگە لە
هەندێک شەعر و حەقایت تەنەپەییو و لە بازەنەکی داخراو بە
داهەننان دەسوووتەو، چەن دەتوانێ خاوەنی داهەننان بێت. زمانی
کوردی دەتوانێ لە پتانسییەکی خۆی کە کۆهەر بگڕێت. زمانی کوردی
بە هەمی ئەوەی کە بن زاراوەی زەرە، گەر لە سەرانییدا کەمی بێنیت،
دەتوانێ لە کرمانجی ژوور و خوارو کە وەر بگڕێت. وەرگێڕان جگە
لەوێ کە پێویستی بە باکگراوەندی زانستی هەیە، ئەزموونی
بەردەوامیشە. هەندێک چەمک و دەستە وشە هەیە لە زمانەکانی دیکە،
ئەزموونی ئەوانە و تاییبەت بەوانە، زەر جار وەرگێڕان ناتوانێ وشە بە
وەشە بیگوازێتەو، پێویستە بە دەسکاری بیگوازێنەو ناو زمانی
خۆمان و دواتر شەرحی بکەین، بەمە دەوترێت قەرزکردنی وشە لە زمانی
یەکەم بۆ زمانی مەبەست. زەر جاریش دەکەر بە شەوێ تەگەیشتنی
وەرگێڕان بکەین. لێرهەدا وەرگێڕان زیاتر لە گەشتیارێک دەچێت کە
دەیهو دوو کولتووری نامە لە یەکتەر، پێکەووە بناسێت. هاوشەوێ
مارکە پێڵێە!

* ئێو باسە بۆ ئەمە دۆست وەرگێڕان یەکیکێک لێ گڕینگترین باسەکان
بۆ تێکێک بوون لێگە پرسیارگەلی جیهانی، بەلام بۆتەنیا وەرگێڕان
ناتوانێ شوێنگێی ئەمە (وێکوو کورد) لێ ئەندێشێ جیهانییدا دیاری
بکا. بۆای ئێو چەن دۆستوانین ئەم ئەندێشێی لێ لایەن
وەرگێڕان و بۆ ئەمە دێت، لێگە کەلتوور و فەرھەنگی شەبیریمان
ئێکی خۆین و لانیکیەم لێ هەوێ دێرکەوتێکی نوێ بۆ خۆمان بین؟
دێرکەوتێکی کە گشت پاژەکانی زانستە مرەییەکان بگرتووە؟ واتە
پێویستمان بۆچی هەیە تا سیاسەت و فەلسەفە و ماف و زانست و
پرسیاری نوێ بەرھەم بێنین؟

پرسیارە کە بۆک ئاڵزە، من لە چەمکی ئەندێشێ جیهانی تەناگەم!

وهرگڼان يان نووسهر پښويست بهوه ناکات بير له نه نندښه ښه جيهاني بکاتهوه.

زږېده دهغه زانستپوه کاني دونه به ټينگليزي دهنووسرت، باشتروايه کورد ههوي تهوه بدات سه د سا کارو وهرگڼان بکات، بل دوه مه ندرکدني مه عريفه څي به زماني ټينگليزېش بنووست، به هه ښه فره لايه نې پرسيارک، وه امدانه وه ښي بل چوپي گه لک زهحه ته. به لښکي شیکاري پرسياره که لک بدهينه وه پرسيارو يه کهم له گه پرسيارو کتايي په کنگرته وه. ټمه ده بل تا تهو چگه ده کرت وهرگڼان و نووسه رانک په روه رده بکين، زږېده زمانه زيندووه کاني دونه فږ بکرېن و به نووسين و وهرگڼان زمانه که څي پان دوه مه نه بکين. ټمه کاره کاتېره. زږېده ټمه کارانه له ټمه گه ناوې ناکا ديمیکي زانستپوه ده کرت، بتوان له گه زانک گوره کاني دونه په يوه ندي ساز بکات و بتوان له ټموموني تهوان که کوه ربگرت، له بواړو زانست و سياست و فلسفه و ټمديهات و... ټمرووپي کان ټمومونکي (٢٥٠٠) سا هيان هيه و زياتر له چندين زماني زانستپان هيه. به ټم به ټم تهو ټمومونه مان نيه، سه دان سا دهو! هه مووي ټم مان به سيستم ده کرت و به ههوي تاکه که سي ناکرت!

*با بښسږ ټمومونکاني بښزتان لښسږ وگڼان، ټم جيا لښکاري بښرخي (مښووي فلسفې اتلچ) و چنند کتبي تر، ل ههوي تږجښي (مښووي فلسفې) کاپلستېن بوون، ټم ندي بيرم بښت، چنند بښرگيشتان ل تږجښي کردو. کاپلستېن جيا ل فيلښووف، قشښيکي کاتليک بوو و بښ گوږي کارناسان واکتي ټيني بښسږ ناوښکي کتبيکښو ديار، بښام (مښووي فلسفې اتلچ) وها نپي. ټيا بل وگڼاني کوردي وهاي بښناچن ک کارکي کاپلستېن سانا و ساکارتېر بښت؟ ټمگږ دکر جياوازي وهرگڼاني ټم دووانمان بل باس بکن.

ټم پرسياره لک په يوه ندي به کاره کهي منهوه هيه و وهکوو پرسيارو پښو نيه، کاري ټمکي شاره زايه وهامي ټموي پښو بدنهوه! کاتلک بکالريښس(ليسانس) بووم عاشقي مښووي فلسفه بووم، لام وابوو مښوو بل ټمه و به تايبه تي مښووي فلسفه ټمگه په که بل ده سپکي بيرکردنه وه و ناساندني مښکه گوره کاني مښوو، ټموي ک بل چ شوازلک بيريانکردووه تهوه و کولتوورسازبوون و کمه گايکي عه قانيان ساز کردووه. مښووي فلسفه چننيه تي پرسياره کان و کښه ښووفه کانمان بل وون ده کاتهوه و پرسيارمان بل ساز

ده کات. بـچى ئـمه بـيرمان نه کردـتـو؟ کـشـه کـانى ئـمه چـيه؟. من بهـم شـوـه يـه مـژووى فـهلسـه فـهـم خوـندووه تـهـوه. مـژووى فـهلسـه فـهـکان زـر و زهـوه نـدهن و هـهـرکـامـيان تـايـبه تـهـندى خـيان هـهـيه، له بـيرمان نهـچـ مـژووى فـهلسـه فـه لـقـك له فـهلسـه فـه يـه و زـر بـهـى و تـانى دـونـيا فـهلسـه فـه کـه يـان به هـز دهـخوـنـرت.

له پـشـدا (مـژووى فـهلسـه فـه) يـ اسـلـم خوـندووه، کـتـبـکـ زمانـکـى سـاده و خـشـى هـهـيه، بهـام زـر زانـستى نـيه، هـکاره کـهش ئـهـوه يـه اسـل زـر کـه سـى به فـه يـله سـووف نهـزانـيوه و داوـهـريـه کـى باـشى نهـکردووه. چـونـکه اسـل سـهـر به ئـهـتـمـيزمى لـجـيکـيه، وهـکوو لـقـك له فـهلسـه فـه شـيکـارى، ئـو کـسانى وکـ شـپـهـاوـر و هايدـيگـهـرى به فـه يـله سـووف نهـزانـيوه! دواتر (مـژووى فـهلسـه فـه) يـ مستـه فـا مهـله کـيانـم خوـندووه، ئـهـويش زـر زانـستى نهـبوو، تـنـيا لـپـه هـيه کـى له سـهـر هـيگـ نووسـيـوو!!، هـتـبـت بـ سـهـرچـاوـه نـاسى و شـيکـردنـهـوى هـهـندـك فـه يـله سـووف باـش بوو، بهـام به گـشتى ئـاستى نـزمه. دواتر (مـژووى فـهلسـه فـه) يـ ئـيمـيل برهـيهـم خوـندووه، مـژووى فـهلسـه فـه يـه کـى فـه هـنسـه يـه و زـر به باـشى نووسـراوه و به پـى سـده نووسـراوه و دوو بهـرگى فـهلسـه فـه يـ بـنـانه، بهـرگـکـى سـده يـ ناوـه اسـته و سـده يـ ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ و ۲۰ له لـايـهـن کـه سـانى زـر پـسـپـر کـراوه به فارـسى. خوـنـهـر دهـتـوانـ سوودى لـ وهـر بـگـرت. برهـيـه (Émile Bréhier) بـ خـى فـه يـله سـووف بووه و مـژووى فـهلسـه فـه يـه کـى زانـستى نووسـيوه. له دـونـياى ئـينگـليزى زمان مـژووى فـهلسـه فـه به شـوازى جـر بهـجـر نووسـراون.

مـژووى فـهلسـه فـه يـه سـده يـ بـيستمـ يـان مـژووى فـهلسـه فـه يـ نو...، بهـام له ناو مـژوو فـهلسـه فـه کـان ئـهـوى ناو بـانگى دهـرکردووه (مـژووى فـهلسـه فـه) يـ فـريدريک کاپلستـنـه له (۱۱) بهـرگـدا کـکـراوه تـهـوه. کاپلستـن له لـايـهـن کـکـساو ادهـسـپـردـرت مـژووـك بنووسـت بـ ئـهـوى قـشـه کـان ئـاگـيان له زانـست و مهـعـريفـه سـهـردهـمى خـيان بـت و له مهـعـريفـه دوور نهـکهـونهـوه. ئـم مـژووـك له ئـراندا، له نـ بهـرگـدا بـاو کـراوه تـهـوه. بهـرگى (۱۰) زـر دهـمـکـه يـه کـراوه به فارـسى و له بازـا دا نهـماوه، دهـزگـاى چاپ و بـاو کـردنـهـوه و ايان دهـزانى هـهـر ئـم نـ بهـرگـه يـه!.

من له وهختى خـيدا ئـهـو دهـبهـرگـم هـهـموو ساـكـ جارـك دهـخوـندووه هـهـندـك له بهـرگـه کـانم لهـگـه ئـينگـليزى يـه کـه يـ بهـراورد دهـکرد. کـه سـانى شـارهـزا وهـريانگـاوه تـهـوه. بـيست ساـى پـچـوو کـراوه به فارـسى!، تـايـبه تـهـندى ئـهـوه يـه، چـو پـتر له برهـيـه و مـژووـه کـانى دـيکـه نووسـراوه و دياره کاپلستـن زانـيارى قـووـى لـسـر مـژووى فـهلسـه فـه

بووه. گهر سهرنجی بدهیت دهرانی کاپلستېن بهرگېکې بې یېنان
 تهرخانکردووه! بهېام دوو بهرگی لهسهر سدهی ناوهېاست نووسیوه،
 ئېمې فلسهفه نییه و لاهووته[تیللجیه].
 بهرگی (۴، ۵، ۶، ۸) زېر به باشی نووسراوه و قوو نووسیویهتی،
 بېشی (کانت)کې تایبته نووسیوه و سهرچاوه ناسیهکی به پېزی
 هیه و دیاره زېری پېوهی ماندوو بووه. بهېام بهرگهکانی دیکه
 هنده به چېوپې نه نووسیوه، فلسهفه ئېمان و یېنان و فلسهفه
 هاوچهرهکې چېوپې نین. له بهرگی (۸) بېتراند سې به باشی
 لکداوتهوه و اسې خې دانیپدا ناوه.

من دواي چه ندين جار خوځندنهوهی ئهم مېژووانه سهرنجی تېبینیهکانم
 دهدا، ئهوانهې هڅهگر بوون یان ئهوهی دواتر کاپلستېن خې باسی
 دهکات. له پېشهکی بهرگی یېک (فلسهفه یېنان و م) کاپلستېن
 ده، "نووسهر ده بېت بې نووسینی فلسهفه بیروبېچوونی خېشی
 دهرېبېت"، بېیه پرسیارهکان له مېژووی فلسهفاندهدا، پرسیار
 فلسهفی نین، زیاتر پرسیارې کهسېکی ئایینیه!. زیاتر کهکېه و
 دېاوکې خېته تهوهکوو قشیهک نهک فیلهسووفک، بېیه پرسیاره
 ئایینهکانی ئهو سېهر بهسهر پرسیاره فلسهفیهکان دهکېشېت و
 زېرجار له تهوهره فلسهفیهکان دهرېاز ده بېت و دهق به لاځېدا
 ده بات. دواتر کاپلستېن دان بهم هېهېهې خې ده نېت و ده "نووسهر
 نابې بېچوونی خې له نووسراوهکاندا بهکار بېنېت".

جگه له مېژووانه، کېمهېک مېژووی فلسهفه دیکه هیه کې
 بېشېوازی بابه تی نووسراون، واتې له بابه تهکانهوه دهچنه ناو
 مېژووی فلسهفه، یهکېکیان (مېژووی فلسهفه)ی که مېریجه، کې زېر
 تایبه ته. مېهست له بابه تی تهوویه، فلسهفه یېنانیان بهم شېوهیه
 نووسراو، ئاکار، لېجیک، سیاست، هونهر، تېریناسین، میتافیزیک
 له یېنان و بهم شېوهیه سدهکانی دیکه یان لکداوتهوه و مېژووی
 فلسهفه له نووسینی ئانتېنی کېنی به شېوهی مېژووی فلسهفه
 کې مېریج نووسراوه، بابهت پېوهره و فیلهسووف پېوهر نییه.

بینهوه سهر مېژووی فلسهفه کاپلستېن! کاتېک دهستم دایه مېژووی
 فلسهفه که بېیار بوو وهکوو گرېهستېک له لایهن زانکې
 سهلاحه دین(هېولېر) وهریبگېمهوه و بې ئهمهش مامېستا (بېوار
 سیوهیلی) دهسپېشخهر بوو، لې استیدا پېشنیاره که له لایهن ئهو وې
 بوو. بهېام هندهک له مامېستا کان پشگیریان نهکرد!. لهو
 ماوهیه دا سهرقاې وانه وتنهوه بووم، سهرچاوه کانم زېر به یان
 خوځندبوو و دهمزانی کامه سهرچاوه بې وهرگېان باشه. مېژووی

فەلسەفەى ۋاتلەج لەو کاتەدا دوو بەرگى لە لایەن دەزگای چشمە کرابوو بە فارسی، دواتر دەزگای حکمەت دەستیانکرد بە وەرگێڕانی. مەن هەر دوو وەرگێڕانەکانم هەبوو و تەنانت سەرچاوە ئینگلیزییەکی لە بەردەستدا بوو. کاتێک بەرگی (۱۰) ی ۋاتلەج کرا بە فارسی خوێندمەوە و بە باشم زانی بیکەمەو بە کوردی.

تایبەتمەندی ئەم مژوووانە بە بەراورد لەگەڵ مژوووەکانی دیکە ئەو بوو لە ساڵی (۱۹۸۰) دەسکراوو بە نووسینی و بە شۆھری تیمی کاری لەسەر کرابوو. دوو بەرگی لەسەر فەلسەفەى یان نان بوو و هەر بەرگێکی لانیکەم لایەن دەکەسایەتی شارەزا و و پسپۆیی یان نانی نووسراوە و نووسراوەکان لە لایەن دوو ئیدیۆری سەرەکی زنجیرەکە هەچنى کراوە و هەركامیان بـ خـیان فەیلەسووفن و خاوەن کەمە ۋە بەرھەمی فەلسەفی نایابن، ئەو دوو ئیدیۆرە، (شانکەر) فەیلەسووفی زانست و (پارکینسن) پسپۆیی فەلسەفەى سپینزا و نووسەری ئینسکلۆپیدیای فەلسەفە. ئەم نووسراوانە لە کاتیدا لە لایەن هەچنى سەرەکی و بەناوی ئەو پێشەکی بـ نووسراوە.

هەچنى سەرەکی بەرگی یەكەم (سى.سى تايلەر)، پـفيسـرى خانە نشینی فەلسەفەى یان لە ئێکسپەرتە. جگە لەوەش پێشەکی بـ هەموو بەرگەکان نووسراوە و بە پێچەوانەى مژوووەکانی دیکە بـ هەر بەرگێک کۆمەڵەی نەجى دانراوە و هەموو ۋوداوەکانی ئەو سەدەى بـ کورتى تـمارکراوە!. جگە لەوەش بـ هەموو بەرگەکان فەرھەنگى شیکارانەى فەلسەفی دانراوە. شۆوازی نووسینەکانیش وەهاى هەر نووسەرێک لە ناو دەقەکانی یان بە لێکدانەوە لە بـچوونى فەیلەسووفەکان، بـچوونە فەلسەفییەکانی لەگەڵ ئەم سەردەمە بەراورد کردووە. خوێنەر تـدەگەى نـ فەلسەفەى ئەفلاتوون، ئەرستۆ، کانت، هیوم، هايدیگەر، چى دەپـین و پرسیارە فەلسەفییەکانینا چى بوو، کامە شوێن لەم فەلسەفانە کـن و کامە نوـیە و کامە پرسیارى فەلسەفى ماوەى بەسەرچوووە. ئەم مژوووانە لە چـشنى خـیاندای بـوونەن و لە ماوەى چوار ساڵدا ھـنامـ ۋە سـر زمانى کوردی.

مژوووی فەلسەفەى کاپلستۆن بـ خوێندکارێکی ساڵی یەكەمى فەلسەفە باشە، بەـام ۋاتلەج جگە لەوەى کە نوـیە، زـربەى فـرگە و پـبازەکانى سەدەى بستمى بە چـوپی لێکداوەتەو کـ لە سـردەمى کاپلستۆن ناو نەبوون. لە دواى کاپلستۆن فەلسەفە گـانکارىیەکی قووی بەسەردا ھاتوو و بابەتەکانیش گـدراون و تەنانت لـکـپـنەوێ باشتریشی لەسەر کراوە. دوو بەرگی ۋاتلەج لەسەر یانە، بەرگێکی سەدەى ناوـاستە، بەرگێکی عەقـلـخوای سەدەى

حه فدهيه، بهرگه كى فلهسه فهى ئهزموونى و ئه شنگه رييه. بهرگى ئايدىاليزمى ئا مانويه كهى ز ر تايبه ته و زانستىتر له بهرگى (۷) كاپلست ن نووسراوه. بهرگى حه وته مى اتلج سدهى ن زدهى باشتى ل كداوه ته وه. له نايابترين بهرگه كانى واته بهرگى (۸) فلهسه فهى قاييه، له دونياى ئينگليزى زماندا ب و نه يه. بهرگى (۹) و (۱۰) هه موو فله سووف و ب بازه كانى سدهى بيسته مى ل كداوه ته وه. لهم زنجيره يه دا س بهرگ ب فلهسه فهى هاوچه رخ ته رخانكراوه، به م كاپلست ن بهرگ كه. تايبه تمه ندى م ژووى فلهسه فهى اتلج له وه دايه، ب هه بهرگ كه به ش ك ب زانست ته رخانكراوه، وردتر و قوو تر و زانستىيانه تر له م ژووه كانى ديكه نووسراوه.

• ب استى كار كى قورس و به ه ن، ديار و بهرگه انى و ها كار ك ب كوردى دژوارى و ش و ن خوونى تايبه تى د و ت. ل و بهرگه انى م ژووى فلهسه فهى اتلج، خ تان و ش كانتان ب كوردى داد رژت يان ل و بهرگه انى كانى ترىش ك كتان گرتو؟ زياتر م به ستم چه نيپ تى پر سى و بهرگه ان لاي ب ر زتان. من له كاردا به ته واوه تى پ اگماتىستم، بهرده وام كار ده كه م، هه ست ده كه م ب مردن كات ز ر! ئهزموونى وانه وتنم بوو و دهقه وه بهرگه اوه كانم ده خو بنده وه و جگه له وهش حميد عزيز و محمهد كه م و كه سانى ديكهش كارى فلهسه فيان بوو و وه كوو سهرچاوه به كارم ده ه نا و پشتم به ستبوو به وان و له ز ر شو نيشدا خ م وشه م داتاشيوه.

وه بهرگه بهردوام وشهى نو د ن ته ناو زمان و ئ و شت كى ئاساييه. وه بهرگه انى من بهم ش وازه بوو، جگه له ئهزموونى مام ستايه تى و ههروه ها خو بنده وهى بهرده وام له بووارى فلهسه فا دا، ب و بهرگه انى ئ م كار، دهقى وه بهرگه دراوى فارسى د زگاي (حكمت) و (چشمه) م له بهرده ستدا بوو و سهرچاوه ئينگليزى به كه شم به كار ه ناوه. هه بهرگه كم له س مانگ و نيو كردووه ته وه به كوردى و دراوه به هه چن و دواتر ديزاينه ر كارى له سه ر كردووه. ئ ز ر زياتر له ده سه عاتى ب وچان وه بهرگه انم كردووه. هيچ ئ ش و كار كم نه بووه جگه له وه بهرگه انى ئم ده بهرگه نه ب ت. ز ر جار ب ت گه يشتن له باب ته ك له باوكگراوه ندى خو بندى خ م و سهرچاوه كانى زانك كه كم وه بهرگرتووه و جارى وه ها هه بووه هه ن ك له چه مكه كان نام بوون ناردوومه ب مام ستاكان و به كه كه وه بهرگرتن له سهرچاوه كانى ئه وان چه مكه كانم داناوه ته وه.

له ژیځه مات کەسی وهام نه دهناسی زان ټی به سهر زمانی کوردی و کاری جدی له بواری فلسفه به کوردی هه ټی! کسان ټی که پاپشتی کاره که بوون، له یه کم هه نځاودا ده زگای جه ما ټی عیرفان به تایبه تی د. ته ها ټی سوو ټی ز ټی پشگیری کردم، دواتر د. محمەد که ما ټی له ته واوهی ئهم بهرگانه یارمه تیده رم بوو ټی وەرگ ټی ټی دهسته وشه فلسفه فیه کان و وشه لاتینییه کان. له بهرگی ده و فلسفه فیهی زمان. د. بهختیار سه جادی ز ټی یارمه تیده رم بوو. سیاسی هه موویان ده کم. ههروه ها ، کاک هاوار نه سره دین هه ټی چنی بهرگه کان و باخان ئهمەد ټی رنووسی کوردی یارمه تیده رم بوون و سیاسی هه موویان ده کم.

• باسی ئی و ټان کرد ټی ئی زموونی وان ټی وتن و ټی فلسفه ټی ل زانک ټی سلاحه دینی هه ټی ټان هه ټی، ئایا ټی شو ټی ئاکادیمی ټی رنام ټی و پرگرام ټی ټی و ټی ټی ټی فلسفه ټی ټی کوردی ل ټی زانک ټی ټی یان ټی گشتی زانک ټی کانی هه ټی ټی؟

نه به داخوه زمانی کوردی ئی زموون ټی کی وه های ټی بوواری فلسفه نه هه خساوندو، به داخوه پلان و به رنامه یان نییه! ز ټی بهشیان نازان فلسفه بهری به کو وهیه!. ده زگای چاپ و ټی او کردنه وه یان کەسانی دلسازی ټی دایه، گرنگی به کاری فلسفه فی ده دهن، له زانک ټی کانی ټی نییه و هه ټی ټی فلسفه ههیه، به ټی مام ټی ستای پسپ ټی که مه ټی هه م زان ټی به سهر فلسفه دا و هه م زمانی کوردی ټی باشی بزانه! ک ټی شهیه کی دیکهش ئه وهیه، فلسفه ده ټی له ناوه ندی و دوو ناوه ندی [ده بیرستان] بخو ټی نر ټی.

له ته واوی خو ټی ندنگه کانی دونیا جگه لهم و ټی ته دوا که وتووانهی ده ورووبه ر نه ټی فلسفه به پلاند ټی ټی ټی له خو ټی ندنگه کان ده خو ټی نر ټی و کت ټی بی باش و گ ټی قاری تایبه تیان ههیه. گهر سه ټی ټی (ئایک ټی بوک) هه نځاوی یه کم ټی فلسفه [چاپی شیرازه هه ند ټی کی وەرگ ټی او ته وه ټی] بکهیت، زیاتر له دووسه د سه رچاوهی فلسفه فی ټی مندا ټی ټی ته مه ن (٨) سا ټی تا کوو م ټی مندا ټی (١٥) سا ټی ان ههیه. نوسه ره کانیشیان مام ټی ستای ناوه ندین ک ټی ئهم کت ټی بانه یان نووسیوو. به ټی ټی هه ر ته مه ن ټی ک دونیا یه ک کت ټی ب و سه رچاوه یان ههیه. ته نه ت سه ټی ټی ک ټی تاییه کانی سه دهی ناوه ټی است بکهیت هه ټی نه ده که که بوومیمه عریفه یان ههیه، ټی (٣٠٠) سا ټی دیکه ناتوانین بیکهینه وه به کوردی!. ئهمه ز ټی له دوا ټی. به هه ند ټی ک

حیکایهت و شـعری سهـره تایی زمان گهـشه ناکات. دهـبـت تهـواوی
بوواره کانی مهـعریفه پـکهـوه گهـشه بکات. به داخهـوه جگه له
ههـوی تاکهـکەسی و کهـسانی دـسـز نهـبـت کهـس کار ناکات. ئـمه
خـوتووین و زـمانی زـری دهـوی لهـم خهـوه قورسه اـچـهـکـین.

***وـکوو دواين پرسيار، پـشنیاری بـهـزتان بـ باشکردنی دـخی
وـگـان بـ تایبـت وـرگـانی فـلسـفی چـیـ؟**

کرانهـوهی بهـشی فـهـلسـفه به زمانی کوردی، بهـکارهـنـانی کهـسانی
شارهـزا و پـسـپـر له بوواری فـهـلسـفه و زمانی کوردی، جگه لهـوهـش
ناوهـندـکـ بـکرـتهـوه بـ کار لهـسهـر وەرگـانی دهـقه فـهـلسـهـفیهـکان بـ
زمانی کوردی، ئهـمهـش سهـرمایهـی گهـورهـی دهـوی. ئهـمه ئـگهـیهـکی
بـهـهـتییه، ئهـگـینا ههـوه تاکهـکهـسیهـکان دهـمـنـتهـوه!

دوژمـنی گـهـل لهـنـوان ناوهـرـک و شـوهـدا ... حـیدـر عـبدولـر حـمان

چمک و فـهـلسـهـفهـی دوژمـنی گـهـل:

دهـبـ مـرـفـ مل کهـچی رای زـرینهـی کـمهـگا بـت، مل کهـچی بـیاری
ئهـوانه بـت که بهـرزهـوهـندی باـی کـمهـگایان لهـئـستهـ دایه ..
ئهـمه نوـشـکی رووداوهـکانی ئهـو گرد بوونهـوه خـزانیهـی نـوان ههـردوو
برا (بـیتهـر) ی قـائـیمـقام و دکتـر توماس پـشـکـنـهـری ئاوو زـرا بهـکانی
شار بوو، که لهـمـای دکتـر تـماس لهـکهـشو ههـوایهـکی خـزانـداری دا
ئهـنـجام درا، تـیدا (بـیتهـر) ی قـائـیمـقام سوور بوو لهـسهـر ئهـوهـی که
کـمهـگا بـی نیه دهـست لهـکارو باری دهـسهـات وەر بدات، بهـمـ
دکتـر تـماس که تازه پـستی پـشـکـنـهـری ئاوو زـرا بهـکانی شاری

وهرگرتبوو، رایه کی پچهوانه‌ی بیتهری برای هه‌بوو، پی‌ی وابوو نه‌خ‌ر
ک‌مه‌گا‌خ‌ی خاوه‌نی ب‌یاره به‌رامبه‌ر به‌و کارو بارانه‌ی زیان به
به‌رژوه‌ندی گشتی ده‌گه‌یه‌ن‌ت و به‌ش‌وه‌یه‌کی نا‌استه‌وخ‌ لایه‌نگیری ب‌
رای ئازادی گهل ده‌رده‌ب‌ی، به‌تایبته‌ له‌پرسی مه‌ترسیه‌کانی به‌ژه‌ه‌راوی
بوونی سه‌رچاوه‌کانی ئاو، که ج‌گه‌ی مه‌ترسیه‌کی گه‌وره‌ بوو ب‌
سه‌راپای خه‌کی شاره‌که، ئه‌وه‌بوو له‌ئاکامدا ب‌یاری دا، ئه‌و له
پ‌ناو ژیانی خه‌کی شاراکه‌ی و ئارامی ویژدانی خ‌ی کار بکات،
مه‌ترسیه‌کان له‌ر‌گه‌ی ب‌او‌کردنه‌وه‌ی تو‌ژینه‌وه‌ زانستییه‌کانی
له‌ر‌ژنامه‌ ب‌ خه‌کی روون کاته‌وه، به‌ده‌ر له‌وه‌ی روون کردنه‌وه‌ی ئه‌و
هه‌قیقه‌تانه‌ تاچه‌ند به‌گران له‌سه‌ر ژیانی خ‌ی و خ‌زانه‌که‌ی
هه‌ده‌که‌وه‌ته‌وه و زه‌ره‌رو زیان به‌ به‌رژوه‌ندی ک‌ ده‌گه‌یه‌ن‌ت، هه‌تا
ئه‌گه‌ر (بیتهر)ی براشی ب‌ت، که به‌رپرسی یه‌که‌مه‌ له‌و ک‌شه‌یه‌دا،
چونکه‌ دکت‌ر ت‌ماس پی‌ی وابوو ب‌ده‌نگی به‌رامبه‌ر به‌و گه‌نده‌یه‌
تاوان‌کی گه‌وره‌یه.

هه‌وه‌کانی (بیتهر)ی قائیمقام که پی‌ی وابوو ئه‌گه‌ر گه‌له‌که‌ی ژه‌هر
خواردووش بکرت‌گرنگ‌نیه، گرنگ‌مانه‌وه‌ی ده‌سه‌لاته‌ که ئامانجی هه‌ره
گه‌وره‌ی ئه‌و بوو، ب‌ ب‌ده‌نگ‌کردنی برا دکت‌ره‌که‌ی و واز ه‌نانی
له‌ب‌او کردنه‌وه‌ی تو‌ژینه‌وه‌کانی به‌گفتوگ‌ شکستی ه‌نا، دکت‌ر رازی
نه‌بوو به‌هیچ ش‌وه‌یه‌ک به‌شداری له‌و گه‌نده‌ی و تاوانه‌ گه‌وره‌یه‌دا
بکات، ب‌یه‌له‌گه‌ سه‌رنووسه‌ری ر‌ژنامه‌ی ده‌نگی گهل ر‌که‌وتن که
ئاکامه‌کانی ب‌او کردنه‌وه‌ی تو‌ژینه‌وه‌که‌ هه‌ر باج‌کی ب‌ته‌سه‌ر،
ئاماده‌یه‌ بیه‌خش‌ت له‌پ‌ناو درک‌اندنی راستیه‌کان، به‌ام‌دواتر
له‌ژ‌ر فشارو موغره‌یاته‌ ج‌راوج‌ره‌کان، یه‌که‌یه‌که‌ی ر‌ژنامه‌ نووسه‌کان
و میدیا کاره‌کان پشتیان له‌راستییه‌کان و هه‌و‌ستی نیشتمان
په‌روه‌رانه‌ی دکت‌ر ت‌ماس کردو مل که‌چ بوون به‌ب‌یارکانی ده‌سه‌لات،
ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ فاشیه‌ بوو به‌مایه‌ی ئه‌وه‌ی دکت‌ر ت‌ماس به‌ته‌نیا و
له‌گه‌ ژماره‌یه‌کی که‌مینه‌ له‌هه‌ق ب‌ژه‌کان له‌گ‌ه‌پانه‌که‌دا بمین‌ته‌وه،
ئه‌و ر‌ژنامه‌نه‌ی که‌ سه‌نگه‌ری گهل بوون ب‌ به‌رژوه‌ندییه
تایبه‌تیه‌کانی خ‌یان شه‌ره‌فی پیشه‌که‌ی خ‌یان د‌اندو له‌به‌نه‌کانی
خ‌یان په‌شیمان بوونه‌وه، گهل که‌وته‌ دوا‌ی ز‌رینه‌ی به‌ه‌زو ده‌ست
به‌رداری ه‌زه‌لاوازه‌کان بوو، ته‌نانه‌ت هه‌موو هاواری ئه‌وه‌یان ده‌کرد
که‌ مادام دکت‌ر ت‌ماس ئازاوه‌ ب‌ گهل ده‌ن‌ته‌وه، ده‌ب‌ت ناوی دوژمنی
گه‌لی ل‌ بندرت، ئه‌وه‌تا له‌ئاکامدا دکت‌رت‌ماس و خ‌زانه‌که‌ی و که‌سه
د‌سه‌زه‌کانی ده‌وروبه‌ری له‌پ‌سته‌کانیان لا‌ده‌بر‌ن و ئازار ده‌در‌ن،
ته‌نانه‌ت ما‌ه‌کشی ف‌ ده‌دری‌ته‌ سه‌ر جاده‌و ئه‌و باجه‌ قورسه‌ی هه‌ق
ب‌ژی ده‌دات که‌ چاوه‌وانی ده‌کرد، به‌ام‌دکت‌ر ت‌ماس له‌وره‌و ه‌زو

بیرو باوه ی به تینی نیشتمانپهروهه رانه ی خ ی ناکه و ت و ده رکه وتنی
هه موو راستیه کان به ئاینده ده سپ ر .

لیره دا ئه بسن - پمان ده ت له ک مه گا دوو رووه کاند، کاتی -
سه وداسه ری به بیرو راو دیموکراسیه ت و ئازادی ده کر ت، دوور مه بینه
هه قیقه ت زینده به چا بکر ت و ب ت قوربانی دوو فاقی و بهرژه وه ند
په رستی.

ئهرسه لان ده رو ش ده ره نه ر به هه بژاردنی شان یی (دوژمنی گه ل) ی
هنریک ئه بسن، ویستوو یه تی چه ند و نه یه ک له واقع کی تا ی
ک مه لا یه تی به رجه سته بکات که په یوه ست نه ب ت به هیچ زه من و
سنوور کی جوگرافی، له هه ر شو ئن ک ق رخ کاری و داگیرکاری و
ناعه داله تی هه ب ت و رای گشتی ت دا سه وداسه ری پ بکر ت، ئه وه ئه و
واقعیه وه ک یه ک وایه، ئه گه ر له نه رویجی و ت ی ئه بسن، یا کوردستانی
و ت ی ئهرسه لان ده رو ش ب ت.

به هاوکوف بوونی گوتاری شان یی له گه زه من دا، فاکته ر کی گرنگی
پته و بوونی په یوه ندی بینه ره به شان، چونکه ز ر جاران بینه ر
له جوگرافیای شان دا به دوای د زینه وه ی پ گه ی مر یی و ک مه یه تی
خ یدا ده گه ت، هه ر کات شو ئن کی له و فهزایه دا نه د زیه وه گوزارشت
له هزوو بیرو باوه و خه ونه کانی بکات، خ ی به کاراکته ر کی نام
ده بینی .

به در ئای زه مه نه کان هه میشه ئاید ل ژیاو فه لسه فه ی شان یی له ن و
ئامرازه کانی دیکه ی ئه ده بی و هونه ری دا کاریگه ری راسته و خ و
تایبه تی خ یان هه بووه له هاوک شه ی گ انکاریه کانی سه رده م ،
به تایبه ت له سه رده مه ته نگه تاوو پ له مه ینه تیه کانی چه وساننده وه و
سه رده می ک یلایه تی و پ ش کردنی مافی مر ق و زه وت کردنی ئازادی
دا، چه شنی ئه و سه رده مه ی نه رویج و جه نگه ستانه کانی دیکه ی چه شنی
نه رویج که ت یدا خیانه تکارو دزو جه رده و خا ک فر شه کان ده بن
به سهروه ری و ت و کاراکته ره و ت پهروه رو د س زو زاناو دانا کانی ش
ناونیشانی دوژمنی گه لیان به با دا ده ب ت .

ب یه ده ره نه ر له هه بژاردنی ت کستدا پشتی به توخمه هاو به شه کانی
واقعیه تا ی هه ردوو گه لی نه رویجی و کوردستانی به ستووه، ته نانه ت
له ملم لان و خ یه کاند هه ردوو کاراکته ری (دکت ر ت ماس و)
بیته ر) قائیمقام و ئه وانی تری دابه شی سه ر دوو به ره کردوو،
به ره یه کی ز رینه که لایه نگری گهنده کاره کانی، لایه نگری که مینه که
لایه نگری گه لن، سه رانی ئه و دوو لایه نه سه ره کیه ی ململان ئه گه رچی
له ره سه ندا بران، به مام ب پاراستنی بهرژه ونده ت تایبه تیه کان

دوژمنی یه کترن

زمانی دهر بـین و وهرگـرانی تـکسته که ساده و پاراوه، بـینر به ئاسانی ده توانـ له فـلسفه ی نمایشه که بگا و واقعیه که به چاوی خـی ببینی، له مه دا دهر هـنر ژیرانه به ته نگ خواستی بـینرانه وه چووه، بـ وـنا کردن و بهرجهسته کردنی ئه و واقعیه پـ له مهرگه ساته.

فـرم ..

ناوهرـك و فـرم له کاری شانـیی دا ته و اوکهری یه کترن و به بـ یه کتری ناتوانن بـن به پـکها ته یه کی شانـیی زیندوو، بـ یه دهر هـنر ی شانـیی هـو له کانی خـی چه ند بـ فرههم کردنی تـکسته کی ده و له مه ندی پـ ناوهرـك تهرخان ده کات، ده بـت دوو ئه وه ندهش بـ دهسته بهر کردنی فـرم و جوانکاری و توخمه وروژـنهره کانی سینـگرافیا ی شانـیی، چونکه ئه وه ی وشه له سهر شانـ ناتوانـت گوزارشتی لـ بکات، سینـگرافیا ته و او ی ده کات، به تایبته له دهر بـینی پرسه سایکـلـژ ی و دهر وونیه کاندایه پـناو به هاوسه نگ راگرتنی پـکها ته و توخمه کانی شانـ، که ههر یه له وان کاریگهری و تایبته تمه ندی خـیان هه یه له کاری شانـ ییدا.. به ـام ئه و په یوه ندییه جه ده لیه ی نـوان ناوهرـك و فـرمی وهك (دوژمنی گهل) تا چه ند له نمایشه که دا دهر که و تووه؟ یان ئه وه نده ی بـینر تینوویه تی به فـلسفه ی نمایشه که شکا، ئه وه ندهش به سینـگرافیا قایل بوو؟ ئایا پـت وایه ته نها (ناوهرـك) به سه بـ کاری شانـیی؟

خـ ئه گهر وهـامه که بهـ بـت ئـمه ده توانین ئه و نمایشه وهك کتـب بخوـنینه وه و پـویستیمان به شانـ نهـمـنـ، ئه گهر وهـامه که ش نهـخـر بـت، ئه وه ده بـت بزانی ئه و توخمانه ی تر چین که دهر هـنر پـشتی پـ به ستبوو بـ تـرکردنی هاوسه نگی نمایشه که ی؟

بـشای ی سینـگرافیا

له دوژمنی گهل دا بـشاییه کـ له سینـگرافیا ی شانـیی له و پـکها ته یه دا ههستی پـ دهـکر، ئه گهر ئه و بـشاییه به ههـند وهـرگیرا بوایه، رهـنگه هاوکـش ی نمایشه که به ئاستـکی تر دا دهـگـاو له گهـ ناوهرـك دا زـتر له هاوسه نگ بوون نزیک ده بوونه وه.

کـش ی زـرینه ی دهر هـنرانی ئـمه له کاری دهر هـنراندایه خـ به ستنه وه یه به دهق وهك خـی، بـ ئه وه ی مافی ئه وه به خـیان بدهن شوـنـك بـ خـیا و تـوانینی تایبته ی خـیان بدـزنه وه، که زـر جارن ئه و ئازادی له خـ زهوت کردنه ده بـته هـکار بـ روخانی نمایش، یاخود له بارچوونی ئا مانجه کان.

کاتی خـی بیتهر برـك که (هاملـت) ی شکسپیری بـ شانـ دهر ده هـنا،

به زمانى و ښه ډرامى، ب ټه وې باري بينه له وه رگرتنى ديا ډگدا سووک کات و هه ډه له سه رچاوه کاني وه رگرتن بداته چاو له برى گو، ټه کات بينه ريش هه موو هه سته کاني خ ځى ده خاته گه ډ ب وه رگرتن، نه هه ر ته نها ټامرازى م ټشک، ټيدى نازانم هه ر بينه ډک که دوژمنى گه لى بينى ډت، کامه و ښه ډرامى له م ټشکدا ټ مار کراوه؟

ټه کتر

ډ گومان دهره ښه ر دواى ټکست، پشتى به ټه کتر به ستووه ډ به هاوسه نگ راگرتنى نمايشه کى و ريتمى شان ډ گه ريه کى، که هه ډ جار به هاى نواندن له نمايشدا ده گاته ټ پى به ها کاني ترو هاوسه نگى نمايش و سين ډ گرافياى شان ځى له سه ر ه ټزو ده سه ټا ټى ټه کتر ده وه ست ټ و ټه به رپرسى يه که م ده ډت دواى دهره ښه ر که چاره نووسى نمايشى شان ځى به ده ست ډت.

ټه وه تا ټه رسلان دهره ښ، ک ټمه ټ ټه کترى بزارده کردووه، که ټه متمانته ډ ببه خشن، ډ ماوه 105 خولهک ريتمى نمايش له سه ر شان ډ رابگرن و ټه دهره ته نه ه ټس ښن بينه ر دوو چارى ماندوو بوونوو و سارد بوونه وه ډت له کاتى ټاو ډزان بوونى له گه ډ نمايش دا، راگرتنى ټه ريتمه ډ ټه ماوه دوورو در ټزه له ه ټکى شان ځى بچووک و ته سکو تريسکى نا ټارام، ده سه ټا ټى دهره ښه رو ټه ټه کترانه دهرده خا که توانيان روو به رووى ټه زمونځى سخته ببنه وه.

ټه ټاسته شايه سته يه ز ډرک له ټه کتره کاني دوژمنى گه ل نيشانيان دا، بوو به ک ټه گى به هاوسه نگ راگرتنى نمايشه که و په رده ډشى ډ هه ډ ډ شايى له سين ډ گرافيا دا، که به ش ټکى ټه سين ډ گرافيا به له ټه داو جه سته ټه کتره کان و ده نگ و ټيلقاي ټه وانه وه دروست ده بوو، هه ر کات ټک ريتمى نمايشه که کز بوايه، ټه ټه کترانه هاوسه نگان ده کرده وه، ټه گه رچى من له يه ک ټنى ډ ډندى ده نگى ټه وان و يه ک ريتمى و بوار نه ه ټس اندن ډ ډ ده نگى و هه ناسه نه دان نيگه ران بووم .

ټه کتره کان له پا ډ ډکها ته کاني دیکه سين ډ گرافيا ر ځى ريشه بيان هه بوو له راگرتنى ريتمى نواندن، ريتمى نمايش، ريتمى بينه ر، ټه به هاوسه نگ راگرتنه ر ريتميش فاکتري تايبه تى خ ځيان هه بوو له وانه :

1. کاريگه ر بوونيان به ټکست وهک ټکست ټکى جيهان يى ده و ټمه ند که گوزارشت له ټينسانيه تى

ټه وان و ک ټمه ډگا که يان ده کات

2. کاريگه ر بوونيان به کاراکتره ټه کتيفه کان، که که سايه تى و ر ټه کانيان له گو و ټينى دهره وونى ټه کتره کان ز ډده ده کات

له نواندندا .

دهرهـنهر ئهـرسهـلان دهـروـشـ جگه لهـتـكـست ، متمانـهـيهـكي زـري بهـوه هـهـبووه ، كه ئهـو ئهـكتـهـره خاوهـن ئهـزمـوونـانه زامـني بهـهاوسـهـنگ راگـرتـني نمايشـهـكهـي بـ دهـكـن لهـرووي راگـرتـني ريتـمي نمايش و بهـرز راگـرتـني سينـگرافـيـاي نمايش ، لهـرـگهـي جهـسته و پـرـفـرمانـسي شانـيـي و دهـنگ و ئيلقاي بهـهـز، له راستيشدا هـهـر واـبوو، ئهـوان رووي ئهـكتـيفـي نواندن بوون، بهـلام بهـشـداري پـ كـردـني چـهـند ئهـكتـهـرـكـي تر كه بـ پـ كـردـنهـوي بـشـايي كاراكتـهـرهـكان لهـسـهـر شانـ بوون و ئهـزمـوونـي هـونـهـريـان لهـگهـ نواندنـدا لاواز بوو، بوون بهـ دروست كـردـني ئهـو جياوازيـهـي واي كـرد ئاستـي نواندن بهـ گشتـي لهـنمايشـدا جـگـير نهـبـت، چونـكه هـهـميشـه ئهـكتـهـري بهـتـوانـا زـرـكـ لهـدهـسهـاتي نواندنـي خـي لهـئـهـكتـهـري بهـرامـبهـر وهـردهـگرـت، هـهـر كات هـهـستـي بهـ مردوويي ئهـكتـهـري بهـرامـبهـر كـرد، هـهـست بهـ جـرـكـ لهـداهـزـران دهـكا .

ئهـكتـهـره سهـرهـكيـهـكاني ئهـو نمايشـه، تـگـهـيشـتـنـكـي قوـيـيان لهـگهـ كاراكتـهـرهـكانيانـدا هـهـبوو، زـرـكـ لهـشارهـزايي تـيـري و پـراكتـيـكي راـبوورـدووي خـيان لهـو نمايشـهـدا بهـرجهـستهـكـرد .

ئـهـو هـهـنگـاوـهـي دهـرهـنـهـر ئهـرسهـلان دهـروـشـ هـهـنگـاوـكـي ئهـرـنـي ديـكهـيه و درـژـهـدانـه بهـئـهـزمـوونـه بهـردهـوامـهـكاني، سوور بووني ئهـو نيشان دهـدات لهـسـهـر گهـان بهـدوای كاري جوانـتـرو جوانـتر لهـوهـي ئـمه هـهـموومان چـاوـهـواني دهـكهـين .

... نيشتمـان لـ ئـ نـدـشـي شـركـ بـيـكـسـدا هـشـيارـجـمال

مـرـقـ لـپاش لـدايك بوون و گـشـكـردـني سـرجـم جـسـتـي و هـزري سـاز و خـشـويستـي بـ ئـوپارچـ زـويـيان ئـوخانوـ هـيـكـ لـسـري دـژي، ئـم خـشـويستـي لـو كـاتـوـ دـسـتـ پـدـكات كـ دايك وباوك
دـگـرن و بـردـوام دـبن لـ پـيوست بوونيـان بـو خانوـيان ئـو ناوچـيـي تـدا دـژين وئامادـ نابن هـروابـئاساني بـجـبهـن .

ئـگـر ئـم تـگـهـيشـتـنـ بـشـوـيـكـي گـورـتر بـينـن ئـوا بـمان

درد کک وکت، کمرق سز و خش وستی ب سنوری هی ب ئ و نیشتمان ی ک دژی تدا و لی پرورد بوو، وه رد م ه و ی پاراستنی داو ل ه رشی دوزمنان، ئ م خش وستی ل ک س ک و ب ک س کی تر جیاواز ئ نگ ک س کی س رمایه دار ب و گ رختنی س رمایه ک ی ل و لات ک ی خیدا خش وستی خ ی ب د رب، یان م ژوونوس و شوخ وارانسان ب گ ان و ئ نجامدانی توئین و کان یان ل س ر وداو کان و شوخ واران م ژووی کان ل پناو ه وادان ب پاراستنی ک ل پوری و لات ک یان خش وستیان د رب ن.

شاعیران و نوسران وئ دیبان نوسران ی کورد ه رل ئ حم دی خانی و حاجی قادری ک ی ونالی و گ ران و شخ نوری شخ ساج و چ ندانی تر ه ر ی ک یان ل گای توانا ئ د ب ک یان و خش وستیان ب نیشتمان ک یان د رب یو، ئ گ ر چی توشی گرتن و زیندانی کردنیش بوبت، ب م ب رد وام بوون و پ یامی خ یان گ یان دو، شرک ب ک سی شاعیر ی ک ک ل و ک سان ی ل د ستی کی شاعر نوسین و یاخی بوو ل کلتور و د سات و ه موو ئاین کان ل پناو نیشتمان ک ی.

ئ و شاعیر گ ور ی ل ت نیشتی چرای کی گ شو و گ ور بوو ک ئ ویش شاعیری نیشتمان پرو ر فایق ب ک سی باوکی بوو، ک ی ک بوو ل شنبیر ه ر دیار کانی کورد ل نیوی ی ک م ی س د ی بیستم، ک ل ت م ن کی کورتدا ه رل پیشی مام ستای ک ی و تا شاعیر ی ک ی ب شاعر نیشتمان پرو ر ی کانی ه موو نیشتمان پرو رانی هاند دا ک ست مکاری ل د ساتی سیاسی قبو ن ک ن.

شرک ب ک س ک ب دیوانی تریفی ه ب ست ل سا ی () ۱۹۶۸ د ستی پ کرد، ه رل س ر تاو نیشتمانی و ک م عشوق ک بینو ب چ ندین شوو ف م ی جیاواز ل گ ب و پش چوونی شیعی کوردی د زی ن ت و ی کورد و ئ وکار ساتانی ب س ریدا هاتوون، ب رد وام بوو ل خزمات و نوسین ب در ژای چل سا ک لوتکی خش وستی ب نیشتمان و گ ل ک ی ل گ ستانی چراکان و د رب ندی پ پول و خاچ ومار و ژ مری شاعیر کدا ئ نگ داو ت و.

ب م ب دوا ی س ر ک وتنی ش رش ل باشوری کوردستان و ب دی ن ه اتنی ب شک ل ماف کانی خ ک ه نگاو ب ه نگاو شیرک ل م عشوق ک ی دورک وت و ک نیشتمان.

س ر ت ای ر خنای ش ر ک ب ک س ل د قی وای کورسی و د ستی پ کرد ودواتر ل کت ب شیعی ملوانک و ه رو ها ه ست و ن ست در ژای پدا تا ل سا ی ۲۰۱۱ ل د قی وای ئیستا کچ ک نیشتمانی دا ب ت و اوی ئ نگای و گ یش ت لوتک.

ئستا کچ ک نیشتمانی یاخی بوون کی ناواز و جیاواز بوو ل

اښودوی شاعیرځای گومان کردن بوو له هڅموو بهرهمکانی پښوتري
شړک له بهرهم نیشتمانیکانی تري!
شړک له نوان بهدنگ بوون له بهرامبر ئو نادادپروړیای هیو
و بهرگری کردن له گنجانی ماف خوراو دووه میانی هڅبزارد.
له بیرم له سای ۲۰۱۱ ک شړک بهکس داوای کرد پش ئم بهرهم
پش ئوی به او بکرئتو وک کتب بهشوی دنگ و ننگ له
کڅیکدا به ئدب دستان و گوگران بخوښتو، بهام لاینی
پویو نیدار گڼیان ندا به هی باری ئمنی ئودم کڅیک
بکات.

به ی شړک بهکس به یاری دا له یی کک له ژر زمیندکان بهرهم کای
بخوښتو وک ناکزایی دبرینک، دققی وای ئیستا کچک
نیشتمانم بهشکی یی می به ژمیری کورکی گنجی تممن نژد
ساک ک باس له نزارو گرفتکانی خی دکات له ماوی حوکرانی
کورد خیدا و دڅت:
من ناوم (کامران)

ییکم دری نوساوبه جښتی خموو ناو کای خم
هروک ئوی ددنگ ناوی (دینیا) به و(قاقی) ناوی دارستان بهت.
شړک له م بهرهم یدا دڅت زمانحای زربی باښد
وگیانله بهرکان دڅت گروی هاواریان ، دڅت:
من ناوم کیس

ئو وچم ند سا له گو گم حما ی ئکم
ئا ئو کونش ما کڅم.
بهام دوښ چم ند قاچکی نیشتمانم له پیدابوون
تو و ت

به نوک شق هتا ئو خواریان بردم
له م کتب دا چتر نیشتمان ئودایک میهر بان نی ک منداکان
له دوری کڅبڼو و به دادپروړی ژم خراکک دابش بکات به
سریاندا چونک نیشتمان به دست کڅم کڅس و ت و او هیلاک و
ماندو څان نزار ددرت و دشت ود و ووبارکان هڅمووی
دابش کراو تڼانانت م تریش دڅت گ و دڅت:

من ناوم (م تر)
متری ئرز پوان به زارم بهزار
ئو وچم ند سا کڅم کڅستکی نیشتمان
له بناری ئوشاخ و هتا ناوشار ئمکن و وام کڅشن
جاری واه یی من چم ندین جار ت و او ئم
بهام ئوان ئرزکانیان ت و او ناب!

شاعیر بـم زمانـه ځنـدـیـه بـردـوام دـبـت تا لـ بـشی دوومـدا لـ
جیاتـی کـچـک کوردستان دـکـاتـه نـیـشـتـمانـی خـی بـناوی (ښـانا) ئـم
کـچـ لـ چاوی شاعیردا پرچـ ښـکانـی مـراقـی دایکـتی ښـنگـی پـستی
لـ جـگـلـی بـرهـتاو دـچـت و دـستـکانـی لـ دـستی بـفری قـسـیدـ.
دانـیـشـتن لـ کـنـاری ئـو وکـ دانـیـشتـ لـای ښـووبار هـرچـی ئازار و
ناخـشی وـسـختـی نـیـشـتـمانـه ښـانا بـ جوانـی ولـبـوردـی و خـشـویستی لـ
بـیری دـبـتـو، و دـبـیت؛

من ئو و تـی

ئو و کچـم ناسیو

ئو و تـی بارانی پرچی

ئو و لـم ئـدا

بووم بـ شاعیری ئاو

وناوبـناو نم نم ئـنوسم و

هـندـک جارـیش لـزم بـخو!

پـستی نازدارـی ښـانا

لـگـوا ښـهـورئـچـ

ښـنگ برـنزی هـمووجار

کـسـرنجم

لـهـوری شان ومل ئـدا ئیتر بارانی پـخشان و

خـون و ئاواز بـسـر مندا دائـښـ